

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

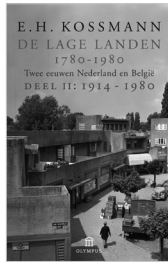
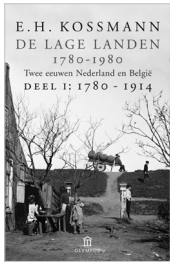
Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Ernst Kossmann

De Lage Landen 1780-1980 (deel I & II)

Uitgeverij Olympus | 2006/2007 | € 27,50 | ISBN 9046700720

Kossmanns kijk op Nederlands-Belgische betrekkingen is nog steeds verhelderend

door *Els Witte*

Hoogleraar Vrije Universiteit Brussel en auteur van *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*.

Het is zonder meer een unicum dat een Nederlandse historicus een geschiedenis van België schrijft. Er zijn natuurlijk meer Belgisch-Nederlandse ondernemingen waarin de geschiedenis van beide landen samen wordt beschreven. Al in Romeins *Lage Landen aan de zee* was dat het geval, in de 'oude' en de 'nieuwe' *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* wordt de formule systematisch voortgezet en ze is ook karakteristiek voor syntheses, zoals de *Geschiedenis van de Nederlanden*, onder redactie van J. Blom en E. Lamberts. In al deze werken wordt er echter niet veel vergeleken. De Nederlandse historicus schrijft over Nederland en de Belgische over België.

Ernst Kossmann pakte het heel anders aan. Hij wilde een vergelijkende geschiedenis schrijven van deze twee (kleinere) staten, die weliswaar verschillend zijn maar toch

uitstekend vergelijkbaar. In 1976 verscheen bij Elsevier zijn *Lage Landen*, die de periode 1780-1940 behandelde en gebaseerd was op literatuur die tot omstreeks 1972 was gepubliceerd. De auteur vulde het boek vervolgens aan met de geschiedenis van de periode 1940-1980, waardoor het werk in 1986 de titel *Twee eeuwen Nederland en België* kon meekrijgen. Het ontbrak de uitgaven geenszins aan succes, noch in Nederland, noch in België. In 2006-2007 verscheen dan ook bij uitgeverij Contact-Olympus een nieuwe uitgave, met een aangepaste inleiding, die Kossmann kort voor zijn dood in 2003 heeft voltooid. Maar als we vergelijken met de uitgave die in 1986 verscheen, dan is er voor het overige niets veranderd.¹

Dit brengt ons meteen bij enkele zwakkere punten van deze recente uitgave. Op een paar werken met betrekking tot de jaren 1960 na, stopt de literatuur die de auteur gebruikt, nog steeds in het begin van de jaren zeventig. Sindsdien heeft de contemporaine geschiedenis ook in België grote sprongen voorwaarts gemaakt. Op de meeste terreinen werden belangrijke hiaten opgevuld en er verschenen meer basiswerken. In een

recent historiografisch overzicht wordt dat nog overtuigend aangetoond². Het ligt dus voor de hand dat Kossmanns werk lacunes vertoont. Het is zeker niet de bedoeling om deze leemten hier extra in de verf te zetten, maar toch willen we een paar treffende voorbeelden geven. Zo is het beeld dat over de boeiende postrevolutionaire jaren 1831-1845 wordt geschetst, sterk verouderd. Onvolledig zijn ook de stukken over de organisaties die liberalisme, rationalisme, katholicisme en socialisme in de negentiende eeuw tot ontstaan en ontwikkeling brachten. De periodes rond de eeuwwisseling en tussen beide wereldoorlogen komen in de historiografie pas vanaf de jaren tachtig goed aan bod. Met betrekking tot die periodes zijn de hiaten in *De Lage Landen* dan ook het talrijkst.

Maar het storendst zijn toch de leemten in de stukken die op de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw betrekking hebben. De sociale en de economische ontwikkelingen komen daar maar spaarzaam aan bod. In zijn inleiding uit 2001 geeft Kossmann dezelfde verantwoording als in 1986. Omdat de evolutie nog geen eindpunt kent, de auteur de gebeurtenissen zelf meemaakte – en dus onvoldoende afstand kan bewaren –, de informatie te verspreid en te heterogeen is, kan de historicus enkel maar een chroniqueur zijn en slechts een opsomming van feitelijkheden geven waarvan men het belang voorlopig nog niet kan inschatten. Een standpunt waarbij menig historicus van de eigentijdse periode zich niet zal aansluiten. Op basis van de literatuur uit de economische wetenschap, de sociologie en de politologie, kan hij immers veel meer doen dan ‘incidenten registreren in een chronologisch verslag’. Jammer dat Kossmann het zelf niet heeft geprobeerd.

Deze enkele kritische bedenkingen betekenen echter geenszins dat Kossmanns boek zou zijn voorbijgestreefd voor de lezer die

de Belgische geschiedenis wil leren kennen. Het tegendeel is waar. Om dat aan te tonen heb ik minstens vijf goede argumenten. Kossmanns analyses mogen dan steunen op minder recente werken, ze blijven toch allemaal bijzonder waardevol. Over Kossmanns reputatie als historicus hoef ik het hier niet te hebben. We weten dat hij één van de scherpzinnigste historici van de Lage Landen is geweest, die de bronnen aan zeer representatieve selecties onderwierp, het materiaal zo ordende en interpreteerde dat er een hoogst begrijpelijk, genuanceerd en vooral samenhangend en origineel verhaal uit ontstond, met veel begrip voor de betrekkelijkheden in de evolutie en evenveel empathie voor de actoren van het verhaal. Hij was ook een meester in de synthese en slaagde er elke keer opnieuw in de essentie aan te geven. En dat alles in een rustige, beheerste, nuchtere, zakelijke stijl die nooit moraliserend is. Welnu, elk onderdeel van de Belgische geschiedenis dat hij opstelde, vertoont al deze hoogwaardige kenmerken.

Kossmann was niet de historicus die aan de economische en sociale ontwikkelingen of aan de geschiedenis van de collectiviteiten voorrang verleende. Hij onderschatte hun belang niet, maar bij de ordening die de samenleving doorvoert en de oppositie daartegen, gaat zijn aandacht toch bij voorkeur uit naar de rol van de sociale en intellectuele elite. Ideologische bewegingen analyseert hij dan ook graag en voortreffelijk aan de hand van denken en handelen van representatieve figuren. Ook zijn Belgische geschiedenis zit boordevol kritische en genuanceerde analyses van deze hoofdactoren, en meestal zijn ze ook gebaseerd op de lectuur van hun geschriften. Zo krijgen we inzicht in het negentiende-eeuwse conservatieve liberalisme via de regeringsleider Frère-Orban. Dank zij de Laveleye, Goblet d’Alviella en Laurent leren we de verschillende aspecten

van het progressieve en antiklerikale liberalisme uit de late negentiende eeuw kennen. De portretten van Picard en Janson dienen dan weer om het radicale liberalisme aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog te analyseren. Banning, Lambermont en Stanley leggen goed de entourage van Leopold II bloot. Het katholieke ultramontanisme, met zijn kruistocht tegen het liberalisme, maar ook met zijn sociale aspecten, verschijnt helder uit de notities over Ch. Périn. De cultuurgeschiedenis van het *fin de siècle* is een bijzonder indringend hoofdstuk geworden, weer met knappe portretteringen van onder meer de historicus Pirenne, de kunstenaar Van de Velde, de dichter Verhaeren, de neothomist en aartsbisschop Mercier en de industrieel-intellectueel Solvay. De sociaaldemocratie wordt via de partijleiders Vandervelde en De Man en de naoorlogse pragmaticus Van Acker neergezet. Al deze figuren hebben natuurlijk hun Nederlandse evenknie, met wie ze telkens uitvoerig worden vergeleken.

Dit brengt ons bij dé grote meerwaarde van het boek: het comparatieve aspect. Kossmann laat wel heel overtuigend zien hoe relevant die werkwijze is, hoe ze dieper inzicht verschaft in de ontwikkelingen, zeker als men systematisch aanzetten geeft om de gelijkenissen en vooral de verschillen op een intelligente wijze te duiden en te verklaren. Zo komt aan Belgische kant de impact van het vroege negentiende-eeuwse industrialiseringsproces voortreffelijk tot zijn recht, en dat geldt ook voor de heftigheid van de antiklerikale strijd, voor de eigenheid van de Franstalige extreemrechtse beweging van Degrelle in het interbellum en voor de snelheid waarmee België zijn sociaaleconomisch evenwicht na de Tweede Wereldoorlog terugvindt. Maar even opmerkelijk zijn de parallelle ontwikkelingen: de massale doorbraak van de sociaaldemocratie en die

van de christendemocratie aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog, de culturele stromingen in diezelfde periode, de economische politiek waarmee de regeringen de economische crisis van de jaren dertig beantwoordden, en vooral de oorlogsperiode 1940-1945. Bezetting, jodenvervolgving, collaboratie en verzet blijken heel merkwaardige gelijkenissen te vertonen.

Van een boek dat de vergelijking tussen beide landen zo centraal stelt, mag men verwachten dat de auteur veel aandacht besteedt aan de Belgisch-Nederlandse betrekkingen. Kossmanns *Lage Landen* is dan ook de enige synthese die deze problematiek zo uitvoerig analyseert. Dit geldt uiteraard voor de periode 1815-1830, als de twee landen verenigd zijn, maar ook de Belgische toenaaderingspogingen uit het midden van de negentiende eeuw krijgen de nodige aandacht, evenals de moeizame betrekkingen voor en onmiddellijk na de Eerste Wereldoorlog, als er aan de Belgische rechterzijde annexionistische plannen (onder meer met betrekking tot Zeeuws-Vlaanderen) opduiken die de relaties lange tijd verzuren. Tot in de Tweede Wereldoorlog de hervormingsplannen van Groot-Brittannië en de Verenigde Staten België en Nederland tot economische samenwerking nopen. Op die manier proberen de twee landen in de onderhandelingen sterker te staan. De Benelux ontstaat ten gevolge van deze strategie; Kossmann licht dit uitvoerig toe. De Schelde- en de Rijnproblematiek blijven in al deze stukken uiteraard ook niet onbesproken.

Kossmanns boek is ten slotte erg nuttig voor wie zicht wil krijgen op de Vlaamse kwestie. Als tegen het einde van de negentiende eeuw de Vlaamse beweging ten gevolge van de toename van het economische gewicht van de noordelijke havens én van het democratiseringsproces, meer armslag krijgt, dan kunnen we op de voet volgen hoe

de flaminganten opkomen voor de vernederlandsing van het bestuur, het gerecht, het onderwijs en de Gentse universiteit, hoe de radicalen onder hen in het door de Duitsers bezette land en aan het front gebruik maken van de oorlogssituatie om eisen voor meer Vlaamse autonomie af te dwingen en hoe die vormen van collaboratie de invloed van de beweging na de Eerste Wereldoorlog afzwakten. Door de invoering van het algemeen enkelvoudig mannenstemrecht (1919) kunnen de meer evenwicht brengende taalwetten echter niet langer worden afgewezen. De stemmen van de Vlaamse meerderheid wegen in alle verkiezingen voortaan immers veel meer door. Heel genuanceerd beschrijft Kossmann vervolgens hoe de Groot-Nederlandse beweging onder invloed van de Nederlandse historicus P. Geyl zich ontwikkelt en hoe die het samengaan met Nederland beoogt, hoe de successen van het Vlaams Nationalistisch Verbond (vNV) en van het Verbond van Dietsche Nationaal Solidaristen (Verdinaso) de Vlaamse beweging voor een belangrijk deel in extreemrechtse hoek duwen, en hoe de vNV-leiders vervolgens in het bezette België met de nazi's gaan samenwerken.

In het hoofdstuk over de jaren zestig blijft Kossmann uitvoerig stilstaan bij het economische reveil van Vlaanderen en de daarbij aansluitende doorbraak van de Vlaamse sociale en politieke elite. De Leuvense kwestie (1966-'68), waarbij de Franstalige afdeling van de katholieke universiteit naar Waals-

Brabant moet verhuizen, krijgt terecht veel aandacht, want ze werkte duidelijk als katalysator. Van dan af is de politieke wereld in België verdeeld en wordt de unitaire staat omgevormd tot een federale staat. Kossmann waagt zich daarbij aan een voorspelling: de Belgische staat zal op de duur uiteenvallen. Tot op heden is die voorspelling niet bewaarheid geworden, ook al hebben de drie gewesten (Vlaanderen, Wallonië en Brussel) ondertussen steeds maar meer bevoegdheden gekregen. In zijn betoog komen de verschillende fasen van het langzame en moeizame federaliseringproces echter niet aan bod, want die hebben vooral na 1970 plaats. Kossmann kan dus onvoldoende inschatten welke remmende rol het nog steeds economisch zwakke en op de federale staat steunende Wallonië speelt bij het in stand houden van het federale België. Ook de unificerende invloed van Brussel kan hij op die manier onvoldoende inschatten. Noch Vlaanderen, noch Wallonië wil de band met het Brussels Hoofdstedelijk Gewest immers graag loslaten. Daarvoor speelt dit gewest in het internationalisering- en Europeaniseringproces ondertussen een te belangrijke rol. Ja, in sommige radicale Vlaamse partijen staat het separatisme op de politieke agenda, maar tot op heden staat slechts een kleine minderheid van het Vlaamse electoraat achter deze politieke stellingname. Of Kossmann alsnog gelijk zal krijgen, zal de toekomst uitwijzen.

Noten

1 E.H.Kossmann, *De Lage Landen 1780-1980. Twee eeuwen Nederland en België. Deel I: 1780-1914*. Olympus, 2006, 478 p.; E.H.Kossmann, *De Lage Landen 1780-1980. Twee eeuwen Nederland en*

België. Deel II: 1914-1980. Olympus, 2007, 446 p.
2 G.Vanthemsche, M. De Metsenaere, J.-C. Burgelman (eds.), *De Tuin van Heden. Dertig jaar wetenschappelijk onderzoek over de hedendaagse Belgische samenleving*. Brussel, vUBPress, 2007, 658 p.